

Heemelaar, M. (2022). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening*. Houten: BSL.

Samenvatting en leerdoelen

1 Beleving van seksualiteit en intimiteit

Samenvatting

Dit eerste hoofdstuk gaat over datgene waarmee seksualiteit en intimiteit begint en eindigt: de persoonlijke beleving van mensen. De belangrijkste begrippen (intimiteit, erotiek en seksualiteit) worden gedefinieerd. Er wordt een keuze gemaakt voor seksueel taalgebruik. Het verschil tussen geslacht en gender (genderidentiteit en genderexpressie) wordt behandeld. Seksuele gerichtheid (heteroseksualiteit, biseksualiteit, homoseksualiteit, asexualiteit) en genderdiversiteit komen ruim aan bod. In een aparte paragraaf gaan we in op bi+: dit is een grote groep mensen die op beide geslachten of beide genders valt. Het begrip seksueel script wordt gepresenteerd. Daarbij is er informatie over parafiliën, zoals BDSM (Bondage & Discipline, Dominantie & Submissie), pedoseksualiteit en fetisjisme. Inzicht in de variaties in seksualiteit en gender draagt bij aan het begrijpen van de eigen gevoelens en die van cliënten. De seksuele rechten van de mens worden behandeld alsmede een passende definitie van seksuele gezondheid.

Leerdoelen

Aan het eind van dit hoofdstuk en nadat de themataken zijn uitgevoerd, kan de student:

1. de begrippen intimiteit, erotiek en seksualiteit definiëren en helder toepassen in gesprekken;
2. binaire denkbeelden over geslacht, gender en seksuele gerichtheid vervangen door het continuümmodel;
3. de begrippen genderidentiteit en genderexpressie helder onderscheiden en toepassen;
4. de prevalentie van transgender- en interseksepersonen weergeven;
5. de verschillende vormen van seksuele gerichtheid onderscheiden;
6. overeenkomsten en verschillen tussen man en vrouw weergeven in een continuüm;
7. de prevalentie van seksuele diversiteit weergeven;
8. het begrip asexualiteit correct toepassen;
9. de parafiliën BDSM, pedoseksualiteit, gerontofilie, voyeurisme/exhibitionisme, zoöfilie en fetisjisme beschrijven en aangeven bij welke condities DSM-5 dit als seksuele stoornis classificeert;
10. een onderscheid maken tussen pedofilie, hebefilie, pedoseksualiteit en hebeseksualiteit en de prenatale bepaaldheid van pedoseksualiteit beschrijven;
11. vertellen over de uitingsvormen van de eigen seksualiteit;
12. de actuele definitie van seksuele gezondheid beschrijven en toepassen in denkbeelden over seksuele ontwikkeling bij verschillende leeftijden en bij doelgroepen;
13. de seksuele rechten van de mens benoemen en beschrijven welke gevolgen dit heeft voor seksuele vorming;
14. de theorie over seksuele minderheidsstress beschrijven en aangeven wat globaal de effecten kunnen zijn op seksuele gezondheid van LHBTI-personen;
15. zich open opstellen in de communicatie met en over mensen met een seksuele gerichtheid, genderidentiteit en seksuele variatie die anders is dan de eigen identiteit.

Leerdoelen Verdiepingsteksten website

Na bestudering van de Verdiepingsteksten en de daarin opgenomen themataken kan de student:

1. emoties benoemen die seksualiteit kan oproepen m.b.v. het taxatieschema van Van Naerssen;

2. in grote lijnen analyses beschrijven over de prenatale bepaaldheid van homoseksualiteit en pedoseksualiteit.

2 Seksualiteit en samenleving

Samenvatting

De wetenschap die de seksualiteit tot onderwerp heeft, heet de seksuologie en wordt gevoed door drie wetenschappen: biologie, psychologie en sociologie. In dit hoofdstuk wordt een samenhangende verklaring gezocht voor seksueel en intiem gedrag van mensen. Hoe komt het dat mensen op een bepaalde manier vormgeven aan seksualiteit en intimiteit? Hoe komt het dat jongens en meisjes, mannen en vrouwen, Nederlanders met en zonder migratieachtergrond verschillen in seksueel gedrag en in normen over seksualiteit? Mythes over seks worden biopsychosociaal geanalyseerd. De gendersocialisatie wordt behandeld. De emancipatie van LHBTI-personen wordt behandeld. Bevolkingsonderzoek naar de maatschappelijke acceptatie van seksuele en seksediversiteit wordt weergegeven. De theorie over seksueel script wordt verder uitgewerkt. Hoofdthema is seksualiteit en samenleving. Dit hoofdstuk gaat over de plek van seksualiteit in de samenleving.

Website

De Verdiepingsteksten op de website bieden gedetailleerde informatie over seksualiteit en Islam, Hindostanen, Creolen en orthodox-Christenen.

Leerdoelen

Aan het eind van dit hoofdstuk en nadat de themataken zijn uitgevoerd, kan de student:

1. biologische en sociologische verklaringsmodellen over verschillen en overeenkomsten tussen man en vrouw beoordelen op gendergelijkheid;
2. de mythes van het egoïstische gen, van het zaadreservoir, van het maagdenvlies ontzenuwen met behulp van het biopsychosociale model;
3. in grote lijnen beschrijven hoe de gendersocialisatie verloopt bij kinderen en jongeren;
4. het begrip dubbele moraal beschrijven en de effecten op de seksuele ontwikkeling van jongens en meisjes benoemen;
5. het begrip seksueel script op drie niveaus toepassen;
6. in grote lijnen de geschiedenis van de LHBTI-emancipatie beschrijven m.b.v. de emancipatieladder;
7. in grote lijnen de ontwikkeling in maatschappelijke acceptatie van LHBTI-personen beschrijven;
8. het lichaamsbeeld van cliënten beschrijven en aangeven hoe een hulpverlener daar een positieve bijdrage aan kan leveren;
9. de waarde 'gelijkheid' correct toepassen;
10. symmetrische en complementaire relaties onderscheiden en herkennen;
11. de hoofdpunten weergeven van socialisatieprocessen bij genderexpressie en seksualiteit;
12. concreet aangeven hoe eigen gedrag en denken met betrekking tot het omgaan met seksualiteit en intimiteit beïnvloed zijn door de eigen socialisatie;

Leerdoelen Verdiepingsteksten website

Na bestudering van de Verdiepingsteksten en de daarin opgenomen themataken kan de student:

1. in grote lijnen aangeven hoe de socialisatie verloopt bij moslims, orthodox-christenen, hindostanen en creolen en dit toepassen in een seksueel script.

3 Seksuele ontwikkeling

Samenvatting

In dit hoofdstuk wordt de seksuele ontwikkeling van de mens (waaronder de geslachtsontwikkeling) vanaf de geboorte

fasegewijs beschreven. Met het begrip seksuele ontwikkeling bedoelen we hier het lichamelijke groeiproces en het psychische leerproces van individuele mensen met betrekking tot seksueel gedrag. De actuele definitie van seksuele gezondheid (Leusink) wordt toegepast op de seksuele ontwikkeling. Daartoe worden verschillende levensfasen beschreven. Heeft een kind seksuele gevoelens? Hoe verloopt de seksuele levensloop bij kinderen, jongeren en volwassenen? De seksuele responscyclus wordt beschreven, alsmede seksuele disfuncties. Naast seksueel gedrag komen verschillen in beleving en standpunten (permissief, restrictief, repressief) aan de orde. Dit hoofdstuk is ingeperkt tot vraagstukken over de ontwikkeling van seksualiteit en intimiteit en legt daarmee een basis voor H. 4 over Seksuele vorming,

Website

Hebben ouderen seks? Hebben mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking andere gevoelens? Is de seksuele ontwikkeling van psychiatrische cliënten gestoord? Welke mogelijkheden hebben mensen met een autismespectrumstoornis in relaties?

Leerdoelen

Aan het eind van dit hoofdstuk en na uitvoering van de themataken, kan de student:

1. de seksuele ontwikkeling van de mens in grote lijnen weergeven;
2. de specifieke aspecten van de seksuele ontwikkeling van kinderen, jongeren, volwassenen, benoemen;
3. eigen waarden en normen over seksualiteit bij kinderen, jongeren en volwassenen kritisch beschouwen;
4. de ontwikkeling van intimiteit bij kinderen en jongeren op basis van de hechtingstheorie van Bowlby beschrijven en de effecten daarvan op seksuele relatievorming aangeven;
5. concreet toelichten hoe de stapsgewijze seksuele interactiecarrière verloopt bij heteroseksuele en homoseksuele jongeren;
6. de trendbreuk in de mediane leeftijd van de seksuele start beschrijven en verklaren;
7. de theorie over het continuüm van consent toepassen in voorbeelden van empowerment en seksuele agency van seksuele partners;
8. de risico's van sexting benoemen en aangeven hoe ouders en opvoeders een rol kunnen spelen middels begeleiding van mediawijsheid.
9. de seksuele responscyclus van Masters & Johnson weergeven en vergelijken met de seksuele responscyclus van Basson;
10. de orgasmekloof beschrijven en verklaren en aangeven welke rol hij als hulpverlener wil spelen in het verkleinen van de orgasmekloof en het verlagen van pijn bij penetratie;
11. het begrip 'duale controle' toepassen aan de hand van voorbeelden;
12. in grote lijnen de ontwikkelingen in het sekswerk weergeven;

Leerdoelen Verdiepingsteksten website

Na bestudering van de Verdiepingsteksten en de daarin opgenomen themataken kan de student:

1. de specifieke aspecten van de seksuele ontwikkeling van ouderen, mensen met een verstandelijke beperking, mensen met een autismespectrumstoornis, mensen met een lichamelijke beperking en psychiatrische cliënten benoemen;
2. eigen waarden en normen over seksualiteit bij deze doelgroepen kritisch beschouwen;

4 Seksuele vorming

Samenvatting

In dit hoofdstuk komt seksuele vorming aan de orde. Onder seksuele voorlichting wordt verstaan het overdragen van kennis over seksualiteit. Seksuele en relationele vorming betreft het ontwikkelen van competenties en het overdragen van normen en waarden. Bij kinderen en jongeren spreken we over seksuele vorming, waaronder seksuele voorlichting, seksuele vorming

en relationele vorming vallen. Bij volwassenen spreken we over seksuele educatie. De lezer verwerft basisinformatie over communicatietheorie en leert een effectief seksueel vormingsprogramma te ontwerpen en uit te voeren. Er is aandacht voor begeleiding van gebruik van sociale media en voor preventie- en voorlichtingsmethodiek op het gebied van soa en hiv. Uitgangspunt is de Verklaring van de seksuele rechten van de mens. De invalshoek is dientengevolge sekspositief.

Website

Op de ondersteunende website dit bij het boek wordt seksuele vorming en sekseducatie bij doelgroepen behandeld. Cliënten hebben seksuele rechten. Professionele seksuele educatie is erop gericht dat cliënten bevredigende intieme en seksuele relaties kunnen hebben. Bij alle doelgroepen geldt dat de psychosociale hulpverlener of verpleegkundige er goed aan doet het zwijgen over seksualiteit in de instellingen te doorbreken. Als de hbo-opgeleide professionele hulpverleners seksualiteit bespreekbaar maken, zullen hun cliënten erkenning i.p.v. ontkenning ervaren van hun seksualiteit. Dit wordt uitgewerkt per doelgroep in de Verdiepingsteksten op de website.

Leerdoelen

Aan het eind van het hoofdstuk en nadat de themataken zijn uitgevoerd, kan de student:

1. beschrijven in grote lijnen hoe de seksuele autonomie zich de laatste eeuw heeft ontwikkeld;
2. met voorbeelden beschrijven wat het verschil is tussen de voorlichtings-, vormings- en emancipatorische benadering van seksuele opvoeding en de keuze voor integrale benadering toelichten;
3. beschrijven welke specifieke begeleiding bij seksualiteit wel en niet gewenst is in de hulpverlening aan kinderen en jongeren;
4. een effectief vormingsprogramma ontwerpen en uitvoeren voor kinderen of jongeren waarbij normen en waarden worden geëxpliciteerd;
5. theorie over het continuüm van consent vertalen in programma's voor jongeren over seksuele wensen en grenzen;
6. seksuele vorming en educatie bespreekbaar maken bij collega's;
7. een sekspositieve visie formuleren op het begeleiden van seksuele contacten van en tussen cliënten;
8. ontspannen, sekspositief en LHBTI-inclusief praten met cliënten over seksualiteit.

Leerdoelen Verdiepingsteksten website

Na bestudering van de Verdiepingsteksten en de daarin opgenomen themataken kan de student:

1. beschrijven welke specifieke begeleiding bij seksualiteit wel en niet gewenst is bij een doelgroep naar keuze (mensen met een verstandelijke beperking, lichamelijke beperking, gedetineerden, psychiatrische cliënten, cliënten met een autismespectrumstoornis, ouderen, sekswerkers en gedetineerden);
2. op basis van kennis van communicatietheorie een goed voorlichtingstraject ontwerpen en uitvoeren;
3. de symptomen, risico's, wijze van overdracht, prevalentie en behandelmethoden van soa en hiv benoemen;
4. een effectief programma ontwerpen en uitvoeren gericht op preventie van soa bij een doelgroep;
5. beschrijven wat de specifieke bijdrage van de hulpverlener kan zijn aan de preventie van soa in verschillende instellingen voor hulpverlening en bij risicogroepen;
6. beschrijven hoe een gezonde, vrije seksuele ontwikkeling van de cliënt gestimuleerd kan worden;

5 Seksueel misbruik

Samenvatting

In dit hoofdstuk wordt seksueel misbruik behandeld. Als we spreken over het niet respecteren van andermans grenzen in het seksuele verkeer, zijn er drie belangrijke begrippen in de Nederlandse vakliteratuur: seksueel geweld, seksueel misbruik en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Hoe hanteert de hulpverlener signalen van misbruik? Hoe begeleidt de hulpverlener de cliënt met misbruikervaring in de leefsituatie? Veel cliënten in de hulpverlening zijn slachtoffers van seksueel geweld. Soms

werken hulpverleners ook met plegers. Welke gevoelens kan het werken met slachtoffers en plegers oproepen bij de hulpverlener? Welke functie kan de hulpverlener vervullen, wanneer verwijst hij door? Hoe werkt de hulpverlener samen met gespecialiseerde therapeuten als er sprake is van traumatische problematiek?

Website

De Verdiepingsteksten op de website gaan uitgebreid in op diagnostiek en behandeling van slachtoffers en plegers van seksueel geweld.

Leerdoelen

Aan het eind van dit hoofdstuk en als de themataken zijn uitgevoerd, kan de student:

1. de cijfers over prevalentie van seksueel misbruik in Nederland weergeven, opgesplitst naar mannen/jongens, vrouwen/meisjes en doelgroepen;
2. wet- en regelgeving bij diverse vormen van seksueel misbruik correct weergeven;
3. signalen van seksueel misbruik bij slachtoffers en andere betrokkenen benoemen;
4. benoemen welke emoties de omgang met slachtoffers en plegers bij zichzelf zou kunnen oproepen, en benoemen hoe hij die emoties professioneel denkt te kunnen hanteren;
5. helder benoemen wat de taak is van de hbo-opgeleide sociaal-agogische hulpverlener ten aanzien van signaleren, diagnostiek, behandeling, doorverwijzing en aangifte van slachtoffers en plegers van seksueel misbruik;
6. effectieve preventieprogramma's beschrijven en uitvoeren in de eigen praktijk;
7. aangeven hoe hij in zijn functie van hulpverlener een bijdrage kan leveren aan preventie van seksueel misbruik en victim blaming;

Leerdoelen Verdiepingsteksten website

Na bestudering van de Verdiepingsteksten en de daarin opgenomen themataken kan de student:

1. risicofactoren en effecten van seksueel geweld op slachtoffers benoemen;
2. in grote lijnen de diagnostiek, ambulante en residentiële behandeling van slachtoffers van seksueel geweld, van loverboys, van incest en jongensprostitués benoemen;
3. voorbeelden geven van vormen van hulpverlening aan slachtoffers, en de resultaten van die hulpverlening aangeven;
4. de mythe van de pleger ontzenuwen en correcte informatie geven over verschillende typen plegers;
5. in grote lijnen diagnostiek en behandeling van plegers van seksueel geweld en misbruik van sexting benoemen.

6 De hulpverlener

Samenvatting

In dit hoofdstuk staat de relatie hulpverlener-cliënt centraal. Welke intieme en seksuele gevoelens kunnen er spelen in het contact tussen hulpverleners en cliënten? Waar liggen de grenzen van seksualiteit en intimiteit in de hulpverleningsrelatie? Er wordt ingegaan op de (on)toelaatbaarheid van seksuele contacten tussen hulpverleners en cliënten: de wet- en regelgeving bij strafbare seksuele contacten. Ook de (on)toelaatbaarheid van seksuele contacten tussen jongeren en volwassenen wordt behandeld. Hoe spelen overdracht en tegenoverdracht een rol in de relatie tussen cliënt en hulpverlener? Wat zijn voor- en nadelen van gedragsprotocollen? Seksueel misbruik door hulpverleners komt aan de orde. Centraal staat, naast kennisoverdracht, vooral bewustwording van risico's, de reflectie op eigen normen en grenzen en die van anderen. Het boek wordt afgerond met een epiloog en register. De Themataken, het websiteoverzicht en Verdiepingsteksten staan op de website.

Leerdoelen

Aan het eind van dit hoofdstuk en als de themataken zijn uitgevoerd, kan de student:

1. de wet- en regelgeving beschrijven ten aanzien van seksualiteit en intimiteit in het contact tussen hulpverlener en cliënt;
2. reflecteren op beroepsgebonden factoren die kunnen leiden tot ongewenste seksuele contacten in de hulpverlening;
3. een standpunt bepalen over de in dit boek geformuleerde visie over de toelaatbaarheid van seksuele contacten in de hulpverleningsrelatie;
4. een standpunt bepalen over de in dit boek geformuleerde visie over de toelaatbaarheid van seksuele contacten tussen kinderen/jongeren en volwassenen;
5. benoemen hoe bij zichzelf overdracht en tegenoverdracht een rol spelen aan de hand van eigen praktijksituaties in de hulpverlening;
6. reflecteren op intieme en seksuele gevoelens die cliënten bij zichzelf oproepen en hoe hij deze hanteert of denkt te hanteren;
7. toelichten waarom permissie in alle lagen van de organisatie een voorwaarde is voor succesvol preventiebeleid;
8. een genuanceerde opinie geven over de voor- en nadelen van gedragsprotocollen
9. een momentopname maken van de eigen attitude met behulp van het SOLAROSI-model.